

Psychological adaptation of first year students to the conditions of learning is complicated, dynamic and integrative process. Empathy is one of the important socio-psychological adaptation mechanism, which plays informative, regulative and driving functions. The empathic education is one of the important condition for optimization of adaptation process in first year students.

Keywords: empathy, socio-psychological adaptation, interpersonal interaction, social decentration, informative, regulative and driving functions empathic education.

Отримано: 3.12.2011 р.

УДК 378.147.091:78

В.М.Лабунець

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ МУЗИКИ У ПРОЦЕСІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються методологічні основи музично-виконавської підготовки майбутніх учителів музики. Встановлено, що основним методологічним напрямом у процесі неперервного навчання є *системний підхід* – таке спрямування спеціальної методології науки, завданням якого є розробка методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів як систем. Усі компоненти неперервної музично-виконавської підготовки складають *інтегративну цілісність*, яка має спільну *мету*, спільні *принципи*, єдину *внутрішню організацію*, для якої характерні взаємозв'язок і взаємозалежність усіх структурних компонентів.

Ключові слова: фахова підготовка, музично-виконавська діяльність, мотивація, структура особистості, неперервність.

В статье рассматриваются методологические основы музыкально-исполнительской подготовки учителей музыки. Установлено, что основным методологическим направлением в процессе непрерывного обучения является системный подход – такое направление специальной методологии науки, задача которого – разработка методов исследования и конструирования сложных по организации объектов как систем. Все компоненты непрерывной музыкально-исполнительской подготовки

составляют интегративную целостность, которая имеет общую цель, общие принципы, единую внутреннюю организацию, для которой характерны взаимосвязь и взаимозависимость всех структурных компонентов.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, музыкально-исполнительская деятельность, мотивация, структура личности, непрерывность.

Постановка проблеми. Однією з важливих ідей Державної національної освітньої програми є забезпечення наступності навчання, виховання й розвитку молоді в усіх ланках системи освіти, що розбудовується в незалежній державі.

Неперервна освіта на сьогодні має своєрідний статус у педагогіці та психології. З одного боку, неперервна освіта – це певна наукова концепція, підхід чи параадигма. З іншого боку, неперервна освіта – це феномен практики, певний аспект, зріз чи грань людської життєдіяльності. Тому можна стверджувати, що неперервна освіта існувала завжди і за всіх обставин так само, як завжди були люди (діти і дорослі), які вчилися протягом усього “свідомого” і “несвідомого” життя; які прагнули дізнатися щось нове, таке, без чого вони не відчували себе достатніми. Тому неперервна освіта як феномен практики, тобто як неформальна, спонтанна самоосвіта, є такою ж давньою, як і сама людина [1, с. 158].

В умовах розвитку вищої школи пріоритетного значення набувають процеси оновлення змісту та методів навчання студентів. Зокрема, в царині музичної освіти особливо важливими постають питання вдосконалення фахової підготовки майбутніх учителів музики, одним із провідних компонентів якої виступає формування комплексу музично-виконавських знань, умінь та навичок студента-музиканта.

Специфіка процесу полягає у тому, що теоретична розробка цієї проблеми спричиняє вади практичного характеру, які пов’язані з недостатністю творчого спрямування музично-виконавської діяльності студентів, відсутністю уваги до підготовки майбутніх учителів музики як керівників дитячих колективів художньої творчості, слабкою орієнтацією навчального процесу на вироблення у студентів умінь та навичок самостійної виконавської інтерпретації музичних творів тощо.

Отже, відповідно до запитів сучасного суспільства значно зростають вимоги до особистості учителя музики, його здатності використовувати набутий музично-виконавський досвід у самостійній практичній художньо-творчій діяльності згідно з універсальними загальнолюдськими художньо-естетичними цінностями

та світоглядними позиціями набувати умінь володіти засобами пізнання себе та навколишнього світу.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемі формування музично-виконавської майстерності учителя музики присвячені науково-методичні дослідження таких авторів, як: Л.Арчажнікова, І.Мостова, В.Муцмахер, Г.Ніколаї, Г.Падалка, Ю.Цагареллі, Т.Юник та ін.

Аналіз наукової літератури та дослідження практики засвідчують, що у музично-виконавській підготовці майбутніх учителів музики переважає декларативно-функціональний підхід, копіювання чужого досвіду, здебільшого застосовується методика виховання виконавсько-технічних навичок поза їх зв'язком із розкриттям художнього змісту твору. Згідно з традиційними методиками (Б.Струве, А.Ямпольський, Ю.Янкелевич та ін.), формування системи виконавських умінь та навичок здійснюється локально-адаптивно, тобто викладач регулює зміст та обсяг професійної інформації відповідно до рівня підготовленості студента. При цьому ігноруються такі суттєві важелі навчання, як усвідомлення власного професійного досвіду, опора на особистісно значущі і суспільно прийнятні механізми самовизначення, саморозвитку, самовдосконалення майбутніх фахівців. Недостатньо враховуються можливості рефлексії, яку сучасна теорія і методика навчання музики (О.Рудницька, В.Федорчук та ін.) трактує як засіб ефективного розвитку митця.

Вказані прорахунки свідчать про відставання існуючої методики музично-виконавської підготовки фахівців у процесі неперервної освіти від досягнень сучасної науки, наслідком якого є серйозні вади в удосконаленні системи музично-виконавської підготовки майбутнього учителя музики.

Мета статті – розкриття методологічних основ підготовки майбутнього учителя музики через аналіз і синтез взаємопов'язаних компонентів структури процесу музично-виконавського навчання у процесі неперервної освіти.

Виклад основного матеріалу. Сутність сучасної підготовки майбутнього учителя музики полягає в комплексному підході до вирішення завдань мистецької освіти та естетичного виховання в нових соціально-економічних умовах. Слушною є думка О. Апраксіної, яка зазначила: “Складність професії учителя музики визначається необхідністю тісного взаємозв'язку елементів, які входять у поняття “вчитель” і “музикант”. Він має бути не тільки добре освіченою людиною, яка володіє своїм предметом, а й особистістю у високому розумінні цього слова. Виховуючи дітей

засобами музичного мистецтва, він формує світогляд, їхні погляди, поняття, уяву” [1, с. 32].

З огляду на це, важлива роль належить проблемі неперервності, яку визначають як зв'язок між різними етапами, або ступенями розвитку, сутність якого полягає у збереженні тих чи інших елементів цілого або окремих сторін, його організації при переході від одного етапу до іншого, і взагалі за будь-яких якісних змін

Проблема неперервності музично-виконавського навчання є закономірним відображенням тих суперечностей, що виникають між зростаючими вимогами до якості фахової підготовки майбутнього учителя музики й усталеною практикою навчання у мистецьких навчальних закладах; між теоретичною та виконавською підготовкою студентів і їх здатністю реалізувати набуті знання, вміння та навички в професійній діяльності; між необхідністю формування готовності майбутнього учителя музики до різнобічної музично-виконавської діяльності й недотриманням у процесі неперервної підготовки студентів-музикантів відповідних методологічних підходів і принципів, які забезпечують єдність теоретичного, методичного та практичного навчання й спрямовані на формування інтегрованої системи фахових умінь.

Музично-виконавська підготовка – це *процес* навчання студентів у системі навчальних занять з музично-теоретичних та музично-виконавських дисциплін, педагогічної та виконавської практик, а також *результат*, який характеризується певним рівнем розвитку особистості учителя, рівнем сформованості необхідного для цього виду педагогічної діяльності комплексу знань, умінь та навичок.

Музично-виконавська підготовка учителя музики у процесі неперервної освіти є багатогранною системою, яка поєднує відносно самостійні взаємопов'язані компоненти – *теоретичний, методичний і практичний*, кожен з яких виконує свої специфічні функції. Так, наприклад, теоретична підготовка, поєднуючи психолого-педагогічну й фахову, спрямована на озброєння студентів основами педагогіки та психології, дає глибокі й всебічні знання спеціального характеру (музично-історичні, музично-теоретичні, художньо-естетичні). У процесі методичної підготовки студенти вивчають фахові методики, які забезпечують їхню готовність до навчально-виховної роботи в загальноосвітній школі та інших навчальних закладах. У ході практичної підготовки майбутні учителі музики опановують практичні навички й прийоми, що дозволяють успішно здійснювати професійну діяльність.

У свою чергу, спеціальна музично-виконавська підготовка поділяється на декілька структурних компонентів – навчальних

дисциплін. Ця складна предметна структура має такі складники, подані в логічній послідовності: основний музичний інструмент; додатковий музичний інструмент; концертмейстерський клас; хорове диригування; методика викладання гри на музичному інструменті; шкільний пісенний репертуар; історія музики; музично-теоретичні дисципліни (гармонія, поліфонія, аналіз музичних творів); методика музичного виховання; художня культура; педагогічна практика.

Усі компоненти музично-виконавської підготовки складають *інтегративну цілісність*, яка має спільну *мету* (формування готовності студентів до музично-педагогічної діяльності в загально-освітній школі та інших закладах освіти), спільні *принципи*, єдину *внутрішню організацію*, для якої характерні взаємозв'язок і взаємозалежність усіх структурних компонентів.

Враховуючи це, ми розглядаємо неперервну музично-виконавську підготовку учителя музики як складну динамічну систему, якій притаманні функції, що забезпечують її стійке існування.

Ці *функції* умовно можна поділити на дві групи:

– *внутрішні* (освітня, навчальна, виховна), що відображають можливості самої системи, взаємозв'язок та взаємозалежність її компонентів;

– *зовнішні* (координувальна та інтегрувальна), що визначають співвідношення музично-виконавської підготовки студентів з іншими компонентами системи фахової підготовки, їхню взаємодію та закономірні зв'язки.

Музично-виконавська підготовка як об'єктивний процес має низку *закономірностей*: зумовленість системи потребами духовного розвитку суспільства, завданнями музично-естетичного виховання підростаючого покоління, вимогами шкільної програми “Мистецтво”; відповідність змісту, форм і методів музично-виконавської підготовки рівню розвитку педагогічної науки та шкільної практики, характеру і змісту цього виду педагогічної діяльності; єдність навчання, виховання й розвитку студентів у процесі музично-виконавської підготовки; взаємозв'язок мети, функцій, змісту і методів музично-виконавського навчання студентів у педагогічному ВНЗ; залежність якості музично-виконавських знань, умінь та навичок від характеру, змісту, форм і методів організації навчальної діяльності студентів.

Музично-виконавська підготовка учителя базується на науково обґрунтованих *принципах*, у яких відображені, по-перше, загальні принципи фахової підготовки спеціаліста даного профілю, по-друге, принципи побудови єдиної системи музично-виконавської

підготовки. Найголовнішими методологічними принципами даного виду підготовки студентів є *системність, цілісність, комплексність та неперервність*.

Явища цілісності, системності, комплексності та неперервності мають свою специфіку і характеризуються спільними ознаками. Для всіх цих понять спільним є одне – *зв'язок*:

- внутрішній, органічний, цілісний;
- послідовний, причинно-наслідковий, системний;
- трансформувальний, відновлювальний, інтегративний;
- взаємопроникний, поєднувальний, комплексний.

Об'єктивна необхідність і значущість неперервної музично-виконавської підготовки зумовлена тим, що в процесі фахового навчання студенти повинні опанувати теоретичні основи майбутньої спеціальності в одночасному й тісному зв'язку з педагогічно-виконавською практикою, завдяки чому здійснюється цілісна підготовка студентів до навчання й виховання школярів.

Зміст і характер цілісності як загальної властивості різних систем, ступінь її розвитку та умови зростання є предметом численних наукових праць. Узагальнення їхніх положень дає змогу тлумачити цілісну систему як певним чином організовану керовану систему з розвинутими внутрішніми і зовнішніми зв'язками. Зростання органічної єдності різноманіття зв'язків з їхньою організацією, упорядкованістю призводить до більшої цілісності й ефективнішого функціонування системи. Її рух до найвищих рівнів цілісності означає комплексне вдосконалення всіх елементів, зв'язків, управління з метою підвищення ефективності функціонування. Тому інтеграційним процесом називають рух системи до більшої та органічної цілісності [2, с. 72].

Основним методологічним напрямом у процесі неперервного навчання є *системний підхід* – таке спрямування спеціальної методології науки, завданням якого є розробка методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів як систем. Його використовують на всіх рівнях пізнання та діяльності, оскільки такий напрям передбачає перехід до пояснення зовнішньої функції внутрішньою організацією чи внутрішнім механізмом.

Основою цього підходу є *принцип цілісності*, згідно з яким усі елементи та властивості системи розглядаються в тісному взаємозв'язку, оскільки вони утворюють єдине ціле в процесі взаємодії з іншими системами й зовнішнім середовищем. При цьому ціле варто розуміти не як механічне поєднання різнорідних частин, а як структурно організовану систему, яка виконує певні функції [3, с. 72].

Поєднання принципів системності, цілісності й неперервності в музично-виконавській підготовці учителя музики є закономірним процесом. Інтегративні закономірності є закономірностями становлення цілісності. Вони складають особливий підклас системних закономірностей, котрі охоплюють усі сфери реальності. За логічним статусом інтегративні закономірності є метазаконами, які описують механізми дії законів різного типу – структуроутворення, функціонування, розвитку та взаємодії [3, с. 25].

Інтеграційні процеси, на відміну від синтезу, здатні виконувати також організаційну роль. Вони дають можливість отримати нові результати в рамках тих самих компонентів, забезпечують сумісність наук і знань з різних систем завдяки загальній методології та універсальним логічним прийомам сучасного мислення, сприяють виробленню єдиних методів дослідження та подоланню розрізненості знань, ведуть до значного скорочення загального обсягу змісту освіти й розвантаження навчальних програм. Інтеграція знань є також одним з критеріїв добору та координації навчального матеріалу для різних навчальних предметів.

Узагальнюючи вищезазначене, можна констатувати, що процесом інтеграції називається процес, який задовольняє такі умови:

- із сукупності незалежних предметів утворює систему завдяки запровадженню між ними будь-яких зв'язків;
- вводить нові відношення між елементами існуючої структури;
- посилює вже наявні зв'язки між елементами даної структури [3, с. 164–165].

Інтеграція знань є суттєвим чинником формування змісту сучасної неперервної освіти з урахуванням прогностичного аспекту розвитку. Її науково обґрунтоване впровадження передбачає акцентування значущості не тільки змісту навчального матеріалу, але й логічних зв'язків між елементами цього змісту, етапність у процесі інтеграції знань, розробку критеріїв включення нових відомостей до парадигми загальної й професійної освіти та механізмів вилучення зі змісту навчання другорядних і застарілих відомостей, формування цілісної системи знань на основі базового для майбутньої професії навчального курсу [4, с. 4].

Якість професійної підготовки сучасного спеціаліста залежить від взаємодії галузей знань, що складають теоретичну основу майбутньої діяльності фахівця. Оскільки більшість професійних умінь – це складні (комплексні) уміння, які потребують різнобічних знань, їх неможливо формувати тільки в процесі вивчення окремих навчальних предметів [5, с. 34]. В умовах розширення профілю

спеціалістів (учитель музики), зростання комплексності наукових і практичних проблем виникає необхідність посилення міждисциплінарних зв'язків на основі інтеграції. Сьогодні дослідження проблем інтеграції знань у галузі професійного навчання охоплюють увесь діапазон огляду її багаторівневої структури: від загальних тенденцій і закономірностей до створення інтегративних дисциплін.

Отже, неперервна фахова підготовка учителя музики – це багатогранний і складний процес, який потребує відповідного підходу до його організації.

Специфіка організації навчання у вищій школі полягає в тому, що на лекціях відбувається опанування знаннями тільки на першому рівні – ознайомлення з навчальним матеріалом. Інші рівні (відтворення, трансформація, вміння та навички) досягаються на практичних заняттях за умови активної самостійної навчальної діяльності студентів [6].

Індивідуальна форма навчання є пріоритетною в музично-виконавській педагогіці. Ця форма навчання дає змогу максимально розвинути здібності та творчу індивідуальність студентів, враховувати їхні особисті можливості й відповідно до цього визначати зміст, форми та методи навчальної роботи.

Саме метод розв'язання різних за ступенем складності навчальних завдань розглядається нами як засіб активізації пізнавальної діяльності студентів при формуванні системи практичних умінь і навичок, необхідних для здійснення музично-виконавської діяльності в загальноосвітній школі.

Педагогічні задачі, у процесі розв'язання яких *моделюються* (імітуються) типові ситуації, характерні для навчально-виховної практики, застосовуються в підготовці вчителів як навчальний матеріал для відпрацювання тих чи тих практичних умінь, для опанування технології педагогічної діяльності, основи якої повинні закладатися вже у педагогічному коледжі шляхом встановлення органічного зв'язку між педагогічною теорією та педагогічною практикою.

Розробляючи питання застосування педагогічних задач у професійній підготовці учителя, вчені розрізняють два принципових положення:

– педагогічні задачі, що застосовуються в процесі підготовки учителя, є проміжним ланцюгом між педагогічною теорією та безпосередньою практикою роботи в школі. Знання, які здобуваються в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін, вибудовуються відповідно з логікою тої чи тої наукової дисципліни, а також є продуктом розв'язання науково-теоретичних проблем і мають абстрагований характер. Практична ж діяльність учителя

потребує видозміни цих знань: з одного боку, вони повинні бути синтезовані та об'єднані навколо певної практичної проблеми, що має багатогранний і цілісний характер, з іншого – вони повинні бути стимулятором практичних дій, практичних ситуацій, тобто стати засобом розв'язання реальних практичних завдань;

– педагогічні задачі, які застосовують у підготовці учителя, за своєю суттю є навчальними задачами. На відміну від реальних проблем та завдань, з якими має справу учитель-практик, навчальні задачі спеціально призначені для навчання студентів, для цілеспрямованого формування окремих умінь і навичок. Цінність навчальних задач-моделей полягає в тому, що в ході їхнього розв'язання увага студентів фіксується на заздалегідь відібраних і чітко обмежених ситуаціях, що значно спрощує вибір рішення, на відміну від реальної практики, знижує хвилювання студента з приводу можливих помилок [7].

Застосування методу розв'язання педагогічних задач у процесі музично-виконавської підготовки учителів музики дозволяє моделювати *типові педагогічні ситуації* і заздалегідь, ще до безпосередньої практики в школі, видозмінювати та синтезувати знання, отримані в процесі вивчення окремих теоретичних дисциплін, а також застосовувати їх для розв'язання практичних завдань.

Організація самостійної роботи студентів в умовах вищого навчального закладу передбачає такі вимоги: підвищення функціональної ролі самостійної роботи в навчально-виховному процесі; посилення внутрішньої мотивації, результатом якої є розвиток пізнавальної творчої активності студентів; психолого-педагогічна обґрунтованість самостійної роботи в рамках цілісного навчального процесу з погляду формування позитивної установки на творчість, навчання, здійснення професійної діяльності [8, с. 56].

Самостійність у здобутті знань виявляється тільки завдяки власній діяльності з появою внутрішньої потреби в знаннях, зацікавленості, захопленості. Звідси пізнавальна самостійність – це така особистісна якість, в основі якої міститься *готовність* (здатність і прагнення) своїми силами здійснювати цілеспрямовану навчальну й науково-пошукову самостійну діяльність.

Отже, вивчення методологічних основ музично-виконавської підготовки майбутнього учителя музики у процесі неперервної освіти дозволить на науковому рівні здійснювати процес формування готовності студентів до даного виду фахової діяльності.

Список використаних джерел

1. Тенденции обновления систем и образовательных стандартов высшего образования государственных участников СНГ в

- контексте Болонського процесу / [Ред. В.И. Байденко]. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. – 159 с.
2. Апраксина О.А. Современные требования к школьному учителю-музыканту / О.А.Апраксина // Музыкальное воспитание в школе. – 1982. – Вып. 15. – С. 31-43.
 3. Сова М. А. Інтеграція художньо-культурологічних знань у системі професійної підготовки вчителя гуманітарних дисциплін: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04. / Сова Маргарита Олександрівна. – К., 2005. – 526 с.
 4. Интегративные тенденции в современном мире и социальный прогресс / [под ред. М. А. Розова]. – М. : Из-во Моск. ун-та, 1989. – 224 с.
 5. Козловська І. Інтеграція знань учнів професійних навчально-виховних закладів / І. Козловська, Ю. Жидецький. – Львів, 1993. – 152 с.
 6. Соколова О. В. Методичні основи інтеграції мистецьких знань у підготовці майбутніх учителів музики і художньої культури: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Соколова Ольга Валеріївна. – К, 2004. – 207 с.
 7. Беспалько В. П. Программированное обучение: Дидактические основы / В. П. Беспалько. – М. : Высшая школа, 1970. – 300 с.
 8. Моделирование педагогических ситуаций: Проблемы повышения качества и эффективности общепедагогической подготовки учителя / [под ред. Ю. Кулюткина и Г. Сухобской]. – М. : Педагогика, 1981. – 120 с.
 9. Остапенко Л. В. Розвиток творчих якостей у студентів-хормейстерів засобами української духовної хорової музики: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Л. В. Остапенко. – К. – 1999. – 162 с.

The article examines the methodological foundations of music and performance preparation of future music teachers. We established that the basic methodological direction in the process of continuous learning is a comprehensive approach – is directing the special methodology of science, whose purpose is to develop research methods and design of complex objects over the organization as a system. All components of continuous music and performance training create the integrative complex, which has a common purpose, common principles, common internal organization.

Keywords: professional training, music and performance activity, motivation, personality structure, continuity.

Отримано: 17.11.2011 р.